

Indijski utjecaj u djelu T. Ujevića, V. Parun i V. Krmpotić

Orinčić, Ines

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:761943>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

Ines Orinčić

Putevima Indije -
Tin Ujević, Vesna Parun i Vesna Krmpotić

Završni rad

Pula, rujan 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

Ines Orinčić

Putevima Indije -
Tin Ujević, Vesna Parun i Vesna Krmpotić

Završni rad

JMBAG: 03030699798, redoviti student

Strudijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Svjetska književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Grbić

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ines Orinčić, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojeg necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije korišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student _____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Ines Orinčić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Putevima Indije – Tin Ujević, Vesna Parun i Vesna Krmpotić” koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjelovit tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljene na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Tin Ujević	3
2.1 Eseji	3
2.2 Pjesme	6
3. Vesna Parun, <i>Krv svjedoka i cvijet</i>	17
4. Vesna Krmpotić	24
„Izgubljeni biser”	24
<i>Poezija</i>	25
<i>Stotinu i osam</i>	27
<i>Plamen neupaljene svijeće</i>	31
5. Zaključak	35
6. Popis literature	37
7. Sažetak	38
8. Summary	39

1. Uvod

Ideja ovog rada je prikazati indijsko hodočašćenje troje velikih hrvatskih pjesnika – Tina Ujevića, Vesne Parun i Vesne Krmpotić. Njihova su odabrana djela interpretirana i protumačena kroz prizmu istočnjačkih učenja, a s obzirom na to da su im putevi, što pjesnički, što mislilački, različiti, i sam je pristup drugačiji kod svakoga od njih.

Prvi svjetski rat samom je svojom pojavom ostavio gorak okus u ustima zapadne civilizacije. Mnogi su uvidjeli da, vođeni samo svojim načinima razmišljanja, svojim krutim stavovima prema čovjeku i postojanju, neće daleko dogurati. Takav se stav najviše počeo očitavati u umjetnosti. Pjesnici, kao najveći senzori kolektivnog nesvjesnog, ovdje su bili na prvoj liniji bojišnice – kako u svijetu, tako i kod nas. Umno ili intuitivno, znali su da da u ljudskoj svijesti mora doći do velikih promjena.

Fuzija Istoka i Zapada, koja u manjoj ili većoj mjeri postoji oduvijek, u ovom je poslijeratnom periodu počela davati književnost s posebnom dubinom, onakvu kakvu bi čak i Platon odobrio, a to je književnost koja se bavi traganjem za istinom.

Prije negoli započnem promatranje indijskog hodočašćenja naše velike trojke, treba se osvrnuti na povijesni utjecaj indijske kulture u književnosti ovih prostora.

Indija i indijska filozofija na našim je prostorima prisutna još od srednjega vijeka. Dva su velika primjera – *Pančatantra* i *Legende o životu Buddhinu*.

Pančatantra je zbirka basni koja iznosi pouke o vladalačkom umijeću. Originalno pripada poučnim tekstovima koji se bave praktičnom životnom mudrošću. Nastala je u dvorskoj sredini, a napisana je s ciljem obrazovanja kraljevića. Jedna je neočuvana sanskrska verzija dospjela u Iran, gdje je prevedena na srednjeperzijski jezik (pehlevi). Taj je prijevod došao Arapima, te je na temelju njega Abdulah ibn ul Muqaffa u 8. stoljeću izradio arapski prijevod pod naslovom *Kelila ve Dimna*. Taj je arapski prijevod postao podloga za sve srednjovjekovne europske prijevode. Isti je arapski tekst u 11. st. preveden i na grčki pod naslovom *Stephanites kai Ichnelates*. Djelo je s grčkog prevedeno i na staroslavenski, pod nazivom *Stefanit i Ihnilat*.

U našoj se folklornoj književnosti susreću priče s motivima iz *Pančatantra*, vjerojatno posredništvom *Stefanita i Ihnilata* – priče o *zmiji mladoženji*, o *nemuštom jeziku*, o *usudu* i o *đavlovu šegrtu* pokazuju poveću srodnost s indijskim pričama i *Pančatantram*. Javljaju se također i motivi koji dolaze direktno iz *Stefanita i Ihnilata*, poput priče o siromahu koji sanjari o bogatstvu što će ga steći, te pri tom gubi i ono što mu je u početku dalo povod za sanjarenje.

Legende o životu Buddhinu bilo je izuzetno popularno djelo u srednjem vijeku, zbog čega je sačuvano u mnogo rukopisa pisanih staroslavenskim jezikom. Do naših je područja došle iranskim posredništvom. Za ove su prostore dakako prilagođene kršćanskim shvaćanjima. Naslov slavenske varijante jest *Varlaam i loasaf*. Kraljević loasaf priznat je kao svetac i u zapadnoj i u istočnoj crkvi, čime je Buddha pretvoren u kršćanskog sveca.

Latinska verzija *Legendi* izvršila je velik utjecaj na stariju hrvatsku književnost. Marko Marulić je u svojim moralističkim spisima upotrebljavao kao primjere priče iz *Legendi*. Petar Macukat, poznat i kao Pučanin Splitski, 1708. izdaje prijevod te legende na čakavski. I kajkavci – Juraj Habdelić, Štefan Zagrebec i Štefan Fuček – spominju Barlaama i Jozafata te donose priče iz legende o njima.

Književni utjecaji su brojni. Legenda o svećeniku Ivanu prevedena je na staroslavenski iz zapadnog predloška naslovljenog *Slovo o indijskom carstvu*, što su, po svemu sudeći, izradili hrvatski glagoljaši. U prologu *Dunda Maroja* Marin Držić uvodi lik Dugog Nosa, negromanta koji priča o svojim putovanjima u Indiju, pri čemu se šaljivo oslanja na *Slovo*. Treba naglasiti i utjecaj *Aleksandride*, koju je plemstvo rado čitalo. Djelo je izvršilo silan utjecaj na usmenu književnost. Usto, indijskih se motiva može pronaći i u *Lucidaru*.¹

1 Katičić, R. (1968) „Indija u staroj hrvatskoj i srpskoj književnosti”, *Kolo* 8-9: 223-239.

2. Tin Ujević

U Ujevićevom je prebogatom opusu prisutan širok raspon tema i motiva raspoređen u nekoliko ključnih faza. Odjeke istočnjačke filozofije možemo uočiti u brojnim pjesmama, kao i u publicističkim izdanjima. Iako je kroz cijeli život ostao vjeran bodlerovskom utjecaju, često je kroz njega znao prostrujiti i kozmički spiritualizam².

Kod Ujevića ne možemo podvući crtu prije i poslije Indije, jer se njegove slutnje božanskog mogu pronaći još i u najranijim radovima.

2.1. Eseji

Tinova *Sabrana djela* izlaze 1963. godine, a u njima su okupljeni svi eseji i rasprave, njih 29, koji govore o važnim indijskim ličnostima, o povijesti tog drevnog naroda, filozofiji i književnosti. Većinu tih radova (njih 18) objavio je i ranije, 30-ih godina u splitskom časopisu *Jadranska pošta*, u sarajevskom *Pregledu*, beogradskom *Misao i pravda* te u mnogim drugim. No *Sabrana djela* okupila su sve njegove misli (i one ranije neobjavljene) u tristotinjak stranica.

Ujevićevi eseji nisu pisani s namjerom da budu znanstvene analize, već s namjerom da progovore, i to često kritički, o eurocentričnom poimanju povijesti i razvoja civilizacija te, naravno, o značajkama indijske društvene i spiritualne stvarnosti. Za ovaj su nam rad najzanimljiviji spiritualno-filozofski radovi koji se dotiču budizma i hinduizma, na koje bih se više osvrnula.³

Ujević je o budizmu napisao ukupno osam članaka, od kojih pet govori o Buddhinu životu („Gautamin labuđi pjev”, „Moral Buddhine legende”, „Čovjek i duhovni učitelj”, „Historijski Buda”, „Historijski i legendarni Buda”), dok se za preostala tri služi djelom H. Beckha (*Buddhismus – Buddha und seine Lehre*, Berlin, 1919.), njemačkog indologa, prevodeći njegove tekstove u cijelosti (kao što je slučaj sa spisom „Čovjek i duhovni učitelj”), ili pak prevodeći samo određene ulomke, dodajući sadržaje drugih radova uz vlastite misli i zapažanja, kao što je slučaj s preostala dva rada.

2 Ujević, Tin. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 13. 8. 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63048>.

3 Čičak-Chand (1980-81). „Tin Ujević – Zapisi o Indiji”: *Croatica*, god. 11/12: 15-16.

Čičak-Chand izdvaja članak „Historijski i legendarni Buda” kao Tinov najznačajniji budistički tekst jer, kako kaže, iako sadrži vrlo malo Tinovog izvornog pripovijedanja, upoznaje čitatelja s najbitnijim elementima Buddhine biografije temeljenima na mahajanskom tekstu „Lalitavistara” („prikaz igre”), a uključuje i prvu Buddhinu propovijed u Benaresu. Usto, tekst prati i razvoj i grananje budizma po središnjoj i jugoistočnoj Aziji. U djelu Ujević uspoređuje budizam i brahmanizam:

Ali budizam, kolikogod ga označuju indijskom tvorevinom, vjerovao je u svoju prekograničnu, čovječansku misiju; njim je nacionalni duh postigao internacionalne srazmjere. Brahmanizam nije imao te težnje da postane univerzalna misao, jer je bio vezan za indijske društvene prilike i sistem kasta; upravo ova svjetska ambicija budizma bila je razlog da je brahmanstvo njega kasnije ogorčeno pobijalo... (Čičak-Chand, op. cit., str. 515)

Naravno, dotiče se i prodora budizma u srednjovjekovnu Europu, odnosno Varlaama i Josafata, a osvrće se i na dva glavna budistička pravca – hinajanu i mahajanu.⁴

„Čovjek i duhovni učitelj” osvrće se na važnost budističkih basni, pripovijesti i legendi u popularizaciji i širenju budističkih učenja. Govori o načinima Buddhinih rasprava te o tome kako je on izbjegavao rasprave o metafizičkim pitanjima „o kojima je držao da su etički beskorisna a intelektualno nepouzdana”. Također govori o Buddhinu stavu prema ženama, kojima je bio dopušten pristup budističkoj zajednici.⁵

„Hinajana”, izuzetno filozofski tekst, objašnjava prirodu realnosti kroz gledišta dvaju hinajanskih pravaca – vaibhašike i sautrantike. Vaibhašika je pretežno realistička, ističe neposrednost percepcije vanjskog svijeta, dok sautrantici tvrde kako je percepcija ipak posredna, jer se egzistencijalnost može shvatiti jedino „kroz sliku koja nije ništa drugo nego otisak ili odbljesak u svijesti”.⁶

Raspravljajući o budističkoj filozofskoj misli, Ujević govori vrlo jasno i staloženo, izostavljajući manje bitne dijelove, dok one važnije posebno ističe. Takav pristup koristi i u tekstovima o filozofiji Upanišada i Vedante. Indijske se Vede (=znanje) formalno sastoje od dva dijela: zbirki vedskih himni (Rg-veda, Jađur-veda, Sama-

4 isto, 9-10.

5 Isto, 11.

6 Isto, 11.

veda i Atharva-veda) i Brahmana, tekstova koji komentiraju vedske rituale i donose jasna i stroga pravila za vršenje žrtvenih obreda. One se dalje dijele na Brahmane u užem smislu, koje završavaju aranjakama („šumskim tekstovima”, za one koji meditiraju u šumi), a aranjake završavaju upanišadama. Takav se poredak podudara i s kronološkim. Kako se nalaze na kraju Veda, u kasnijim će vremenima dobiti epitet „Vedanta” („kraj Veda”).⁷ Tri se Tinova rada bave Vedantom – „Aupanišada fragment”, „Agresivni vedantizam od Šankare do Ašokanande” i „Ramanudža”. Temeljni tekstovi Vedante su već spomenute Upanišade, Vedanta-sutra i Bhagavad-gita.

„Aupanišada fragment” donosi nam pregled dvaju osnovnih učenja Upanišada – jednost Brahmana i Atmana (kozmičke apsolutne svijesti i unutarnjeg božanskog sebstva), te učenja o samsari⁸:

Od više bogova doći ćemo do jednog duha; taj duh će biti od prirode svijesti, ali ta svijest bit će vrlo slična slobodi podsvijesti mijena; pitat ćemo se uzalud da li je on saznatljiv ili nesaznatljiv, ali dopustit ćemo za volju teze da je iskusiv u trenutku, kada identitet između subjekta i objekta spoznaje načini suvišnim odnos između njih, tj. naprosto ukine spoznajni akt. Kazat će se da je inteligencija osnova kozmosa, ali kao vrhunac zatražit će ukidanje svake konkretne i fenomenalne misli s obrazloženjem da je takva misao uzrok transmigracije, a duh treba biti zapriječen u podsvijesti – ili višoj svijesti...⁹

Nadalje, Ujević tumači podrijetlo kastinskog sistema, njegovog načina funkcioniranja odnosno unutarnje ustrojstvo, govori o ulozi brahmana (svećenika), važnosti žrtvenih obreda i zakonitostima karme. Preostali dio teksta opisuje evolucijski proces pojma brahman, koji je u početku označavao samo molitvu, da bi s vremenom počeo označavati poveznicu između čovjeka kao vremenski uvjetovanog stvora i onog što je vječno i nepromjenjivo. Tako brahman počinje značiti nadvremensku i natprostornu vječnost samu po sebi, dok je ujedno i svemanifestiran i u pojavnom svijetu.¹⁰

„Ramanudža” je filozofski esej koji sadrži osnovne razlike među glavnim interpretacijama Vedante, odnosno Upanišada – Šankarevoj i Ramanudžijevoj. Šankara upućuje na to da je Bog jedina realnost, unutar i izvan sebe, dok je pojavni

7 Flego G (1973) „Temeljne misli glavnih Upanišada”: *Praxis – Jugoslavensko izdanje* 03-04: 427-446.

8 Samsara označava „vječno vraćanje”, vječnu patnju kroz koju prolazi pojedinac kroz niz uzastopnih života u fizičkom ljudskom tijelu. (*Opća i nacionalna enciklopedija*, sv. 17, str. 280).

9 Ujević, T. (1963.) *Tin Ujević - Sabrana djela XI*, Glavni urednik D. Tadijanović, Zagreb: Znanje, 266.

10 Čičak-Chand (1980-81) „Tin Ujević – Zapisi o Indiji”: *Croatica*, god 11/12: 12.

svijet sa svojim individuama tek varljiva iluzorna pojava (maja). Ramanudža također tvrdi da je Bog jedina realnost te da ništa izvan te realnosti ne postoji, no također tvrdi kako unutar te realnosti postoji mnogo drugih realnosti, što dovodi do zaključka da je stvaranje svijeta, kao i postojanje svega stvorenog, stvarno jednako onoliko koliko je stvaran i Bog¹¹:

Za Šankaru vidljivi svijet postoji samo u sferi neznanja, u sferi prave spoznaje iščezava: gdje god se čini da ima dvojstva, ima samo Jedinstvo koje izgleda drugo nego ono jeste. Za Ramanudžu brahman je transcendentan, različan i od individualne duše i od prirode, viši od jedne i od druge. [...] Za Šankaru je nastanak svijeta magija; za Ramanudžu proizvod božjih natprirodnih energija. [...] Ramanudža ustaje protiv svakog politeizma, ali ne protiv množine božjih atributa. Šankarina žud za blaženstvom traži u brahmanu apsolutno jedinstvo, a blaženik Ramanudža naprotiv beskrajno bogatstvo.¹²

2.2 Pjesme

„(...) Muče me prostranstva. Muče me božanstva. / Javlja mi se Svemir u mojoj širini (...) / HOĆE LI U MOZGU DA MI ZVIJEZDE / SINU? / Ili ću da svenem u nijemoj bjelini? (...)”¹³

Svu sklonost prema indijskoj filozofiji koju Ujević iznosi u esejima, pjesnik je često izražavao i kroz svoju liriku – i to nerijetko kao razapet između goruće boemije i spasonosnog apsolutnog razumijevanja najviših duhovnih istina. U nastavku rada osvrnut ću se na najočitije primjere koje ću popratiti temeljitom i samostalnom analizom (koja će se više baviti idejama iza riječi, a manje stilskim figurama), a s obzirom na to da je količina pjesama koje vrve istočnjačkim motivima i filozofijom poprilična, neke ću ispisati u cijelosti, a neke samo u dijelovima.

Buddhu spominje u nekoliko pjesama:

„Buđenje” - „(...) Sanjarimo da je duša Budhe s nama, / a dotle se ptice ljuljaju na grani (...)”¹⁴

11 Isto, 12-13.

12 Ujević, T. (1963.) *Tin Ujević - Sabrana djela XI*, Glavni urednik D. Tadijanović, Zagreb: Znanje, 365 i dalje.

13 Ujević, T. (1979.) *Odabrana djela Tina Ujevića. Knjiga prva. Pjesništvo I.*, Urednici Andrić M., Vojvodić R. - iz pjesme „Kotao”, str. 331.

14 Isto, iz pjesme "Buđenje", str. 284.

„Kotao” - „(...) Uzalud je na me čekao Budha / sa lotosovim cvijetom / i sa boljim svijetom.”¹⁵

„Glad II” - „(...) a kada usnem, kolo arhanđela / diže me Budhi, i sa spetom sapom / tlapim da snivam na kneževu dlanu.”¹⁶

„Ushiti cigarete” - „(...) No glavno blago što dijeli to je: samouništenje. / I luda biva Buddha. / To je, kao da nas u Nirvanu penje, / s prvoga duda / onamo gdje se osoba gubi.”¹⁷

Pjesma „Sklonidbe ruku – Množina” sadrži zanimljive elemente:

Orijaš ne trpi samo dvije ruke. / S kolom ruku pleše Nataradža Šiva. / Ples kalaški nisu porođajne muke, / to je patnja svijeta, zator svega živa. // Divlja grozni Šiva u kolutu ruku. / Mudrost nije ravna Šivinom plesu; / to je požar svijeta; udarci što tuku / posred krvi sunca i po živom mesu. / (...) Još ni tu ne doznah što sni u rukama: / jednom baklju nosi novorođen Mitra, / drugi, bespomoćan, otporan kukama, / nagim rojem zvijezda prpošno se titra. // Bodhisattve plešu mistički s rukama / čuvajući smjerni dostojanstvo tijela (...)¹⁸

Pjesma „Sutrusni tramvaji” također vrvi motivima:

(...) proživljujem patnju karijatida / i maštovito lutanje Site iz Ramayane. / (...) primam depeše sa Marsa i najdaljih sazviježđa, / na svodu neba čitam horoskope, / imam tajne ortake u kolu svetih učitelja, / prosjak, a gospodar neba i zemlje i pakla. / Bodisatve i mahatme nude mi vrela mudrosti (...)¹⁹

Autoportet

„Portreta ja nemam; slikar koji bi ga imao izraditi
morao bi nadići sama sebe
i sa mnom se skladiti,
a to je
nemoguće,
jer niko ne zna ko sam ja
i, pravimo se, ni ja sam.

No nije me sram:

15 Isto, iz pjesme „Kotao”, str. 331.

16 Ujević, T. (1979.) *Odabrana djela Tina Ujevića. Knjiga prva. Pjesništvo I.*, Urednik Andrić M., str. 77.

17 Isto, iz pjesme „Ushiti cigarete” – str. 163.

18 Isto, iz pjesme „Sklonidbe ruku” – str. 83.

19 Ujević, T. (1979.) *Odabrana djela Tina Ujevića. Knjiga prva. Pjesništvo I.*, Urednici Andrić M., Vojvodić R., str. 334.

ja znam svoju cijenu,
čvrstu ko granitnu stijenu,
znam da sam jedini i sam
ondje gdje me niko neće stići,
ni zmaj...

Autoportret: najprije treba imati crte
ustaljene i škrte
i stav za vječnost i pozu za vrijeme;
a ne da vas
buše, ni da vas vrte,
ni razapinju na svoje dileme....

Veliki dio našeg portreta
jest naš stan i odijelo--
i njegovano tijelo
u kočiji velikog svijeta....
Mene zasipa bijeli prah cigareta
po kaputu,
a ja sam vječno
tragana silueta
na putu.
Vukući noge bez galoša
preko blata i gliba
kao ranjene noške ptica –
dok mi dim izgriza oči
u zakutnim kafanicama
gdje se rijetko predstavi
sablasno sunašće.

Vidi što od mene učiniše duga nezaposlenost
i javni nerazum i bekrijanje –
i u spletkarenju i kleveti prezaposlenost.--”²⁰

Već u prvoj strofi, u prva dva stiha, Ujević ulazi ravno u srž vedantskih učenja – nepoistovječivanje s tijelom: kako Ja može imati portret kada Ja nije (isključivo) materijalne prirode? Onaj koji bi eventualno mogao načiniti takav portret trebao bi i sam izaći iz tzv. *lažnog ja*, kako bi uopće uspio primijetiti pravo sebstvo našeg lirskog subjekta – trebao bi se s njim uskladiti. Posljednja tri stiha strofe ukazuju na činjenicu

20 Isto, str. 369.

da, na Zapadu, vrlo malen postotak ljudi poznaje Sebe, odnosno prepoznaje ga u drugima.

U drugoj strofi pjesnik nam prikazuje koliko je čvrsto upoznat sa svojim pravim vrijednostima; zna da je pravo sebstvo jedino stvarno i vječno. Isto tako, na što ukazuje posljednji stih, zna da rastapanjem u Sebi postiže najviše sfere postojanja, u kojima ga nitko ne može sustići; postiže visine do kojih ni zmajevi ne lete.

U prikazu samoga sebe – autoportretu – ljudi obično ne idu dalje od kontura tijela, što epitetima *ustaljena* i *škrta* Ujević maksimalno ironizira. Ljudi po automatizmu uzimaju tijelo kao identifikator sa Sobom – takva identifikacija, kako vrijeme prolazi, postaje sve ustaljenija, sve teže podnosi bilo kakve drastičnije promijene. No, kad se čovjek jednom ustali u Sebstvu, nitko ga ne može *probušiti* ili uvući u dramu ovomaterijalne iluzije.

Predzadnja i najveća strofa kao da silazi iz duhovnospoznajnih sfera u ovojtelesnu, materijalnu, smrtničku svakodnevicu – prva tri stiha kao da naglašavaju činjenicu da nas se ovdje, u zapadnom društvu, većinom doživljava kroz odijelo koje nosimo (i u doslovnom smislu, i u smislu utjelovljenosti), dok je pravo *ja* poput neke sjene zakojom svi na ovaj ili onaj način tragamo, ali smo odvučeni od njega okolnim događajima, ili pak svojim dnevnim ritualima.

Luka svih nadanja

„Blaženstva se neću odreći u jadu,
ni bogatstva u prljavoj krpi.
Ona me raduje za beskrajnu nadu
što je još sačuvah blistavu u padu,
povrh svake biljke što u zemlji trpi.
Ona blagoslove rasipa u hrpi,
dok javlja
se zvijezda zaplavljenih noći,
da će neosjetno i sudbinski doći.
Ona u mom plamu osvetnički kuha
bjesomučna, luda uživanja duha.”

Prva su dva stiha, baš kao i u prijašnjoj pjesmi, odraz vedantskih učenja: *sat-ċit-ananda*²¹, odnosno *postojanje/istina-svijest-blaženstvo*, smatra se prirodom Brahmana, najvišeg kozmičkog principa, što znači da je ujedno i priroda Atmana, unutarnjeg božanskog. Blaženstvo je u nama uvijek prisutno, no radi lažnog *ja* od njega smo prividno odvojeni mislima, brigama i općenito zabludnom percepcijom o svojoj pravoj prirodi. Ujević u ovoj pjesmi pokazuje da je toga svjestan. Drži se svog blaženstva i kad mu život na put nanese i one teže momente. To mu blaženstvo pruža nadu i sigurnost.

Agni

„Moje tijelo je lomača koju je upalila moja duša. Dani su moji izbrojeni; satovi će moji brzo proći; meso se troši, živci se izjedaju, vatra mojih misli prelazi u pepeo. Ja ću izgorjeti! Ja ću izdahnuti mlad: jednoga ranoga jutra, ne dočekavši podneva. Minut ću kao kratki požar, kao žižak ulja, sjaj munje, let meteora. Ali ću biti radostan da plamsam i da buktim kao krijes nad gorama, kao sunce usred neba. Smrtnik će izgorjeti veseo, ako bude mogao zasjati.”

Agni je jedan od najvažnijih deva²² hinduističkog panteona, sveprisutna je kozmička vatra, a jedna od funkcija mu je posredništvo između bogova i ljudi. Manifestira se u tri glavne forme: vatra, munja i sunce. Agni kao personificirana, sveta vatra ima trojaku vrijednost: Davagni (fizička vatra, npr. iz gorućeg drva), Vadavagni (vatra koja iluminira um te vlada razumom), Jatharagni/Vrka (vatra koja gori unutar bića). Njegova je najčešća manifestacija na zemlji u obliku žrtvene vatre.²³

Agni o kojem Tin govori vatra je koja iluminira um – „smrtnik će izgorjeti veseo, ako bude mogao zasjati” – Atman kao takav je besmrtn, smrtno je jedino tijelo, zajedno s ovotjelesnim umom, s kojim se ljudi uglavnom krivo poistovjećuju. *Ja* o kojem Ujević govori u prvoj strofi i u prvoj polovici druge strofe može stajati upravo za taj lažni *ja*, jer u nastavku druge strofe ističe koliko će biti radostan u svom plamsanju.

21 Sat – u sanskrtu znači postojanje, egzistencija, stvarno, istinito, dobro, pravilno, ono što zaista jest.

ċit– svijest.

Ananda – radost, blaženstvo.

22 Deva – sanskrtska riječ koja znači bog/božanstvo, ali može također značiti i polubog, nebeski duh, elemental.

23 <https://www.hinduwebsite.com/hinduism/concepts/agni.asp>.

„Agni” nije jedina pjesma koja se dotiče svetoga plama. Prisutan je i u „Kolajni”:

„Ljubi i poznaj kroz tu vatru krotku / božanski ponor što nema imena; / kad svete niti tvoje misli protku, / putuj i slavi duševna vimena.”²⁴

I ovaj je Agni kojeg spominje veza između ljudskog i božanskog jer kroz „vatru krotku” dolazi do božanskog bezimenog ponora, Nirvane, tišine. Pjesma se dalje nastavlja u istom tonu:

„Čovječe duše, pravi, unutrašnji, / stupaj sa bolom neizrečenih riječi, / u blagom Ništa ti ćeš biti lašnji / od pera i od lista. Moli, kleči.”

U prvom stihu osvrće se na glavna istočnjačka učenja – čovjek nije tijelo koje ima duhovna iskustva, već je duh koji ima iskustva tjelesnoga. Pravi je čovjek onaj unutarnji, ogoljen od svih maski, uloga i očekivanja. A kad blagi, sveti unutarnji plam obasja jednom pravo sebstvo, kad čovjek uđu u stanje Ničega, egzistencija postaje radost, lakša i od pera i od lista.

Mistički prostor noći

„Nepraktični, za život nesposobni, osjećati se
za mir u licu Gospoda, izvan buke i napora.
Zrako nevidljivih zvijezda,
željo za blaženstvom,
izvan tijela,
izvan tvari,
u duhu.
U plavoj blagoj magli,
u Gospodnjem spokojstvu.
To nije pjesma, ni umjetnost:
ljubav,
blaženstvo,
tišina.”

Vjerojatno jedna od najupanišadskih pjesama u Tinovom opusu izražava pjesnikovu težnju za sjedinjenjem s Brahmanom. Svjestan je on da u trenutku potpunog

²⁴ Ujević, T. (1979.) *Odabrana djela Tina Ujevića. Knjiga prva. Pjesništvo I.*, Urednici Andrić M., Vojvodić R., Iz pjesme „Kolajna XLVI”.

utapanja u Kozmički Duh svakodnevni „normalan” život prestaje, jer teško je, gotovo nemoguće biti marionetom društva onda kad Apsolut struji kroz nas. Zbog toga prvi stih govori o nesposobnosti i nepraktičnosti. No, što će mu društvena funkcionalnost kad boravi u *Gospodu*, izvan buke i napora? Apsolut obitava izvan poistovjećivanja s tijelom i materijalnim, izvan tvari, u krajnjem duhu.

„Nemoguć sebe iskazati,
nemoguć sebe isplakati,
sam, neznan i dubok,
sanjareći.
Đerdan zvijezda,
jamatvo luna,
kakva milošta sa vas struji i teče.
O blagosti, o svetinjo čistog duha,
tamjane,
dok sam još duhom u svijetu, ja sebi utvaram
da ću se ubiti ili oženiti;
ali ovdje neću ni braka a ni svoje krvi,
jer sam ovdje za vječnost vječan,
i jer sam beskrajno mrtav.
Moj je san izabrao kao uzglavlje dlane
jednoga Boga,
moja se ljubav rastapa i krvvari od ljubavi
Krista,
i ja se vraćam u ono Ništa koje je Sve,
u ovaj mir koji je život.”

Dotično je stanje izrazito teško opisati riječima, što nam govore prvi stihovi u nastavku pjesme. Kako bi nam približe dočarao koliko su te spoznaje kompleksne, Tin odvaja određene riječi i sintagme u zaseban stih, da bi učinio stanku i time naglasio kako se doista radi o apsolutnoj ljubavi, najvišem blaženstvu i tišini koja sadrži kompletno postojanje. Do tih se „neznanih i dubokih” sfera iskustveno ne može razumom (njega u toj prilici treba odbaciti), ali može se „sanjarenjem”.

Nadalje, pjesnik si zamišlja kako bi bilo ubiti se ili oženiti, ali je svjestan toga da mu zemaljska misija nije takva, odbacuje čežnje svojih osjetila (što se itekako može protumačiti kao samoodricanje, ono koje vodi vrhovnim spoznajama), što ga vodi dalje u saznanje kako je već sam po sebi vječan. Izabrao je (ili je bio izabran) koračati putem Jedinstva, putem „Ničega koje je Sve”.

„Ta kako je slavno reći: ja nisam ja, ja sam On,
i ja očekujem da budem pravi i čisti
u čistome duhu.

Ja donosim ovamo dvije čiste usne,
dvije čiste ruke

i čisto srce

neoskvrnjeno,

u stanja bez riječi,

u molitve bez žamora;

duša je tiša nego tiha voda,

što kaplje u spilji

u mekoći zagrljaja noći.

Slaboćo milja,

slatkoćo draganja,

radosni pogrebe,

ja silazim u naručje Onoga

kojega niko ne zove

pravim imenom,

moji grijesi se penju na svoju tezulju

u ruke Boga.

I tu ću zaspati.

Kao u krvi ruža,

kao u snijegu lijera,

kao u vinu vrta,

savladan od dobra,

do umora pijanstva

u san bez svijesti

daleki, ljubičasti,

san boja i slika;

u zvuku,

u mirisu,

prelesti.

Ako se ikada prenem

iz naručja svetog,

i potarem oči od magle Boga,

bit ću iznenađen (tajno sve dobrote)

što moja ćelija golih zidova

ne lebdi u lazuru

no pripada zemlji.”²⁵

25 Isto, str. 201.

Uistinu nema slađega u ljudskom životu od rastapanja u Jednotu („ja nisam ja, ja sam On”), u stanje apsolutne tišine, koja je dostupna samo čistom duhu, čistim usnama koje su suzdržane od laži i prijevara, čistim rukama koje nisu činile nepravdu, dok je čisto i neoskvrnjeno srce u tome svemu vjerojatno najvažnije. U stanju bez riječi, bez misli otvoren je put prema pravome Ja, prema vječnoj tišini. Tim putem ono silazi u naručje Onoga kojeg nitko ne zove pravim imenom. U tom se stadiju *grijesi* važu i računi se poravnavaju – kako Vedanta uči, mi nismo ti koji djeluju, Apsolut (Brahman) djeluje kroz nas, a ako nema djelovanja nema ni grijeha, nema ni karme. Savladan od dobra utonut će u san bez svijesti, ljubičast²⁶ poput otvorene krunske čakre.

Na samome kraju pjesme Tin zaključuje kako je ipak zatočen u ovozemaljskom ljudskom kavezu te da je u čovječjoj prirodi ponekad zaboraviti na Jednotu, no svejedno kao da upućuje svojevrsnu molitvu s namjerom da do toga ne dođe.

O Tinu i refleksima indijske filozofije u njega mogao bi se napisati poveći rad, stoga ću morati skratiti, odnosno osvrnuti se na samo još jednu pjesmu:

Pobratimstvo lica u svemiru

„Ne boj se! nisi sam! ima i drugih nego ti
koji nepoznati od tebe žive tvojim životom.
I ono sve što ti bje, ču i što sni
gori u njima istim žarom, ljepotom i čistotom.

Ne gordi se! Tvoje misli nisu samo tvoje! One u drugima žive.
Mi smo svi prešli iste putove u mraku,
mi smo svi jednako lutali u znaku
traženja, i svima jednako se dive.”

Kako je Brahman u svemu i kako je sve Brahman, tako je i božansko Sebstvo isto u svakome (Brahman = Atman) – na drugom mjestu, u drugom vremenu, ali svako Ja je isto Ja. Tako uči Vedanta, a tako i Ujević pjeva u prve dvije strofe. I sam naslov pjesme upućuje na to da, kad nadiđemo ovozemaljsko lažno ja, kad se pronađemo *u svemiru*, postajemo svjesni da smo svi jedno, da smo svi braća.

26 Sitna digresija na boje koje Ujević u ovoj pjesmi upotrebljava – prvo spominje plavu, koja je boja *ađnjaćakre*, poznate i kao treće oko, nužne za bilo kakvu mogućnost vizija, saznanja i gledanja izvan iluzije materijalnog svijeta. Iznad nje nalazi se krunska, ljubičasta *ćakra*, koja, kad se otvori, povezuje čovjeka s Apsolutom.

„Sa svakim nešto dijeliš, i više vas ste isti.
I pamti da je tako od prastarih vremena.
I svi se ponavljamo, i veliki i čisti,
kao djeca što ne znaju još ni svojih imena.

I snagu nam, i grijehe drugi s nama dijele,
i sni su naši sami iz zajedničkog vrela.
I hrana nam je duše iz naše opće zdjele,
i sebični je pečat jedan nasred čela.”

Kraj treće strofe se bez sumnje referira na reinkarnaciju, ponovno utjelovljenje. Duša po svom automatizmu teži pročišćenju, poravnanju računa, tj. ravnoteži u svemiru te konačnom izlasku iz samsare. Svaki put kad se vratimo, čistiji smo i bliži cilju.

U četvrtoj strofu Ujević ponovno ukazuje na jedinstvo s Brahmanom, odnosno na to kako je sve proizašlo iz Jednoga, u što će se u konačnici i vratiti.

„Stojimo čovjek protiv čovjeka, u znanju
da svi smo bolji, međusobni, svi skupa tmuša,
a naša krv, i poraz
svih nas, u klanju,
opet je samo jedna historija duša.

Strašno je ovo reći u uho oholosti,
no vrlo srećno za očajničku sreću,
da svi smo isti u zloći i radosti,
i da nam breme kobi počiva na pleću.”

Čovjeka od jedinstva s drugim ljudima, bićima i pojavama ovog svijeta drži odvojenim jedino to nesretno lažno ja, no Ujević o tome govori s određene distance („to je opet samo jedna historija duša”), jer on je svjestan o čemu se tu radi i zašto dolazi do te prividne odvojenosti. Svi smo jedno veliko zajedništvo, kolektiv, te snosimo dio te kolektivne odgovornosti. Nema dualnosti, *nas* i *njih* – ono što čovjek učini drugom čovjeku, čini zapravo božanskom, odnosno Sebi.

„Ja sam u nekom tamo neznancu, i na zvijezdi
dalekoj, raspreden, a ovdje u jednoj niti,
u cvijetu ugaslom,
razbit u svijetu što jezdi,

pa kad ću ipak biti tamo u mojoj biti?

Ja sam ipak ja, svojeglav i onda kad me
nema,
ja sam šiljak s vrha žrtvovan u masi;
o vasiono! Ja živim i umirem u svjema;
ja bezimeno ustrajem u braći.²⁷

Božansko obitava u svakome od nas podjednako. Razlika je jedino u količini svijesti, odnosno u izgubljenosti sred *maje* ili nađenosti. Tin se u ovim stihovima potpuno poistovjećuje s krajnjim božanskim, prepoznaje ga u sebi koliko i u drugima.

Tin Ujević nije bio samo pjesnik. Bio je veliki mislilac, mistik, pa i svojevrsni prorok. U esejima nas detaljno vodi kroz svoje fascinacije velikim istočnjačkim licima i misliocima, filozofskim i duhovnim školama, i to na način da ni u jednom trenu čitatelj ne osjeti zasićenost tematikom koju nam pred očima otvara. I Čičak-Chand ističe kako je Ujević svojim zapisima o Indiji dao jedan od najvećih priloga na tu temu u našoj zemlji, čime je odigrao izuzetno značajnu ulogu posrednika između Istoka i Zapada.²⁸

Tinova poezija zahtijeva od čitatelja da gleda šire od zapadnih shvaćanja i interpretacija jer se on bez Istoka ne može u cijelosti razumjeti. Istok je ključ koji otvara njegove stihove u jednoj višoj, kozmičkoj dimenziji, te ujedno ukazuje na to koliko je Ujević bio senzibilan i koliko mu je daleko sezao osjetilni domet. U svojim je pjesmama doslovce zahvatio Sve, konstantno ukazujući na činjenicu da smo zaista svi dio Jednote, da izvan toga u stvarnosti nema. Svaki se tragatelj za smislom i istinom može pronaći u njegovim stihovima, a često se pak čini da se i sam Tin kroz njih realizirao prema najvišim spoznajama, da su mu stihovi koji su kroz njega tekli bili svojevrsni oblik meditacije.

27 Isto, str. 203.

28 Čičak-Chand (1980-81) „Tin Ujević – Zapisi o Indiji”: *Croatica*, god. 11/12: 14.

3. Vesna Parun - *Krv svjedoka i cvijet*

„Pravo izbavljenje čovjeka je izbavljenje od neznanja. Ne u uništavanju bilo čega što je pozitivno i stvarno, već onoga što je negativno, što ometa naše viđenje istine.” - R. Tagore, *Sadhana*

Krv svjedoka nije tipično djelo Vesne Parun. Svi ju znamo kao jednu od naših najpoznatijih pjesnikinja, no ovo djelo je prozno – i ne samo što je prozno, već je zapravo zapis Vesninih artiziranih filozofskih misli o životu i postojanju (koje nerijetko podsjećaju na dnevnik), s nemalim osvrtima na Tagorea i njegovo djelo *Sadhana*²⁹, zbog čega i jest uvrštena u ovaj rad.

Svjedok je jedan od glavnih motiva djela Vesne Parun, no ona mu pristupa nedovoljno duboko. Indijsko hodočašćenje Vesne Parun, kao što će sljedeći materijal i prikazati, nije u potpunosti uspjelo. Komentari koje donosim na određene fragmente njenog literarno (pseudo)filozofskog ostvarenja iz perspektive su uronjenosti u hinduistička i budistička učenja te su također originalne prirode.

U hinduizmu se pojam *Sakši*, „svjedok”, odnosi na čistu svijest koja promatra svijet, ali se u njega ne upliće. Svjedoka taj svijet ni na koji način direktno ne dira. *Sakši* je van vremena i prostora te je kao pojam sinoniman Atmanu. Svjedok kojeg pronalazimo kod Vesne Parun ima jako malo dodirnih točaka s hinduističkim pojmom – naslućuje ga, ali dalje od slutnje ne ide. Onog trena kad bi trebala zaista doći do svijesti promatrača, svjedoka, ona kao da se saplete o vlastite noge te pada nazad u iluzorno – s čestom praksom pogrešnog razumijevanja stvari. Koliko je njena perspektiva definirana *majom* potvrđuje i činjenica da ona od tog najsvetijeg svjedočenja zapravo bježi:

(...) Bijeg od očiju mrtvaca, u nas uprtih. / Od ruku živih, put nas ispruženih. / Od vremena koje nas bez riječi posmatra. / Od našeg drugog i trećeg, četvrtog, nepredvidivog ja. / Bijega od vraćanja bilo čijega živog duga. / Bijega od onog što je bilo vatra, a sada je pepeo. / Bijega od zvijezda. / Bijega od sebe. / Bijega od svjedočenja.³⁰

Njoj je svjedok materijalan, upetljan je u svijet i niske je naravi:

29 Interpretativni prijevod bio bi „metodička disciplina za postizanje željenog znanja ili cilja”, a odnosi se na duhovne prakse.

30 Parun, V. (1989) *Krv svjedoka i cvijet*, Zagreb: Mladost, str. 16.

Postoji samo još jedan jedini svjedok da se je sve to uistinu zbilo. Da se je odigrala čudna predstava u kojoj su glumci jedni druge prokazali, upravitelj tog putujućeg kazališta poslao je jedne na robiju, druge pobio, trećima se zametnuo trag. Taj svjedok, posljednji i koban, od željeza je i škripa mu se čuje nadaleko. Zarđao, pljesniv, neraspoložen da išta više sveže ili otključa.³¹

U tekstu nailazimo i na njezino definiranje pojmova svjedok i svjedočenje:

Svjedok je socijalna i moralna, ali i metafizička premisa. Nebeska tijela svjedoče jedna o drugima gravitacijom. Biološki zemaljski život o svom postojanju svjedoči smrću. Godišnja doba svjedoče o nagnutosti zemljine osi, plima i oseka o mjesecu magnetskom erotizmu. Snovi koje sanjamo – o postojanju šestog čula. Samilost koju osjećamo – o našem jedinstvu s korijenom patnje.³²

Vesna je Parun u svojim zapisanim razmišljanjima često kontradiktorna. Nerijetko u istoj mjeri svijetli sluteći istinu, nakon čega postaje zaprepašćujuće mračna i prizemna (čak i podzemna!):

Krajolik uviruće rijeke u more: sanktuarij svečan i naizgled tišinom skamenjen. I u toj nepomičnosti ostarijela vremena, u toj budnoći što sebe nadzire, sve što još postoji od mene ovdje pretvorilo se u mir iskonskog sluha.

Pa nastavlja:

Oni do kojih je zakašnjela poruka doprla ne mogu je – sve da i hoće – zatajiti. Ne mogu zagušiti u sebi njenu zapanjuću svjetlost. Moraju ostati u sedlu i jezdit dalje, makar se vrtjeli u krug. Makar obeznanjeni. Nakon primljene davne poruke iz dubina obraslih u korov ti nisi više putnik. Postaješ sablast.³³

Ili se radi o nesretnom i nespretnom odabiru riječi (*sablast*), ili je njen spoznajni put ne vodi Apsolutu, već krivudavim stranputicama odlazi u neke pomaknute misaone sfere. Zatim opet iz nje izvire bljesak istine:

31 Isto – str. 27.

32 Isto – str. 22.

33 Isto – str. 18.

Od svih zamisli koje nam se na javi udvaraju, realiziramo samo one što su začete u duboku snu i čiji su magični plamičci poput periskopa iz tog arhetipskog oceana pra-svijesti bešumno isplivali na površinu.³⁴

Nastavlja dalje o svjedočenju:

Mi smo podzemlje istine. A nad nama nema ni zemlje, ni oceana, ni oblaka. Rođeni smo da bismo u tom podzemlju u agoniji ljepote i smaku milosti svjedočili, u škrtom suočenju, jedni za druge. Da bismo svjedočili pod zakletvom. Pod bičem onih sa onu stranu kulise.

Pod zakletvom vjerolomstva. Pod zakletvom zle i samoobmanjujuće jeze krvi.³⁵

Nakon skoro stotinu stranica njenog poetiziranog vraćanja djetinjstvu (ili drugim minulim vremenima), te razmišljanja i filozofiranja o koječemu, dolazi do Tagorea i njegove *Sadhane*. Ponovno započinje kao da bi mogla shvatiti drevne duhovne nauke. Njeno je unutarnje božansko ipak privlači k sebi u goste na spoznaju:

Dok ovo pišem, jedan glas zatočen u meni poput ptice koja odavno ne uzlijeće k nebu opominje me, moli me: - Čemu gubiti svoju dušu u pustinji povijesti? Kopati po zemaljskom blatu, pretvarati zlato ljubavi u olovo gnjeva? Uzdigni se iznad svega što vidiš i čuješ oko sebe. Pritaji se, umrtvi svoje udove i utišaj krvotok dok minu iskušenja i zgasnu ognjevi zla. (...) I postavši jedno sa onim što je u svim stvorenjima najbliže istini, spoznat ćeš istinu. Postavši jedno sa onim što je u njima najbliže božanstvu, spoznat ćeš vječnost.³⁶

No, i sama priznaje koliko se zapravo hrva s Tagoreovim djelom. Zemaljskim joj rođenjem podarena svijest lažnoga ja ipak joj ne dopušta predaleko:

I Sadhana je svojevrsan protest. Ali neke me stranice i neki pasusi te bajkovite knjige nejasno uznemiruju. Muče me pitanja što ih nemam kome postaviti. / Tagore nam je ostavio poruku na cvjetnim laticama i u kapima rose, utisnuo ju je u naša čela i iščezao. Nesretna sam što ne razumijem sasvim tu kristalno jasnu jezgru Indije, koja mi je tuđa ponedje. Ili nisam prodrla u bit poruke dosta duboko da joj iz korijena a ne samo iz čaške isišem hranjiv med.³⁷

U nastavku prevodi dijelove *Sadhane*, nakon čega i sama navodi kako joj se i zašto javljaju sumnje:

34 Isto – str. 20.

35 Isto – str. 23.

36 Isto – str. 121.

37 Isto – str. 123.

Rabindranath Tagore i Ludwig van Beethoven: jedinstvo naše duše sa svijetom. Jedinstvo svijeta s božanstvom. / Ali tu je, na žalost, i korijen prve sumnje. Tu je početak nevjerovanja u to jedinstvo. (...) Nakazna je glazba ječala mojom dušom sjedinjenom u taj tren sa svim tamnim zlima ovoga svijeta, pobjedonosno i tiranski. Beščutna, neumoljiva, goropadna. Kamo sreće da je nikad nisam čula, da nikada nije doprla do mog duha ta alarmantna audio-vizija sebezproždiruće kakofonije bitka! / Bila je to simfonija Nesjedinjenja, anti-ditiramb prevarene duše. Rogobatni anti-psalam životu. / Prosvjed božanstvu. (...) Ali budući da sam tu, ne mogu zanijekati sebe. Ne mogu šutjeti o drami sumnje i podsmijeha koja se svakodnevno odigrava u zbilji. Ja sam svjedok. A u duši svjedoka anđeo i đavo bore se o prevlast pozivajući na iste zakone, na isti sud.³⁸

Dolazi do zaključka da je u suštini jedino ljubav vrhovna istina, no, nažalost, i tu brka pojmove (ljubav - zaljubljenost):

(...) u toj vrhovnoj točki tron je onoga što nebeska mudrost i poezija zemaljska nazivaju: Ljubav. / Ljubav s velikim slovom. / A da li je to tako? Da li je ona uistinu ono krajnje dostignuće kozmičko? Uistinu odmorite? Najdublji akord bitka? Posljednja jeka? (...) U svijetu sazdanom iz savršene božanske ljubavi kako može doći do toliko pomutnje? Jedni čine zlo. Drugi pak, svjedočeći to zlo moraju umrijeti zato da bi se tek smrću stopili s božanskim principom radosti podarene tome smrtnom svijetu. / To znači da je princip radosti nesavršen princip, i ne može dakle izvirati iz savršene nego iz nesavršene božanske ljubavi prema budućim stvorenjima.³⁹

(...) Ograničit ću se samo na to jedno stvaralačko, radosno značenje riječi iza koje (...) stoji toliko premisa nerješivo oprečnih. Na značenje ljubavi kao vječnog stvaralačkog poticaja. (...) Kada se dvoje zaljube jedno u drugo, iz spoja njihovih zanosa se oglasi neki duboko usađeni stvaralački poriv.⁴⁰

Kozmička se Ljubav može uspoređivati s *leptirićima u trbuhu* jedino u tantričkim učenjima i praksama, ali tome ovdje nije slučaj. Stoga možemo zaključiti da je Vesna Parun ponovno zavedena s puta istočnjačke misli.

Prema indijskim filozofijama, svaka duša ima svoj evolucijski put, put koji joj je potrebno prijeći kako bi dostigla oslobođenje iz samsare i vratila se u svoje početno brahmansko stanje. Nisu svi putevi isti i nikako nisu ravni. Ima na njima itekakvih uspona i padova, a u konačnici ne trebaju svakoj duši iste lekcije. Kako drugačije da jedinka zaista nauči da npr. pohlepa ne valja, dok zbog tuđe pohlepe i sama ne bude na neki način oštećena? Po istočnjačkim učenjima, kozmičko ustrojstvo funkcionira

38 Isto – str. 129/130.

39 Isto – str. 131/133.

40 Isto – str. 213.

kao golemi savršeno uštimani mehanički rotirajući kotač u kojem je svaki zubac točno na svome mjestu (inače bi se sve momentalno urušilo). Tu je razinu postojanja nemoguće spaziti dokle god smo zalijepljeni za ovu sićušnu jastvenu svijest.

Svakome je dano na volju što će sa sobom u ovom životu učiniti, kojeg će „vuka hraniti“⁴¹. Na koncu konca, svijet koji nas okružuje jest upravo preslika nas samih – a Vesna Parun grčevito se drži za ovaj pojavni svijet:

Od otkrića atomske energije ljubav je prestala biti pokretač kozmosa.⁴²

No, ne možemo reći da je Vesni Parun introspekcija stran pojam:

Moja duša, duša plebejke, ne može slijediti Tagorinu aristokratsku skalu osjećajnosti. Moj senzibilitet je ograničen. Koliko je moja sudbina propustila sunčevih zraka kroz svoj rožnati oklop, onoliko u meni nebeskih čestica titra i prelijeva se. I ništa više.⁴³

Njen je „senzibilitet ograničen” jer... :

A evo tog mog posljednjeg burnog razmišljanja na litici ove knjige-bezdana, sumnje kojoj ne može odoljeti ni moja trijezna glava ni moje kameno (...) srce.⁴⁴

Tvrdo srce ne može osjetiti božansku Ljubav jer je srce sjedište Atmana. Ako taj kanal nije prohodan, tj. ako je okamenjen, kroz njega ne prolazi svjetlost. A srca se okamene onda kad prestanu vjerovati u ljubav, kad umjesto u nju počnu vjerovati u tvrdoću i grubost materijalnog svijeta kao u jedinu realnost, onda kad umre vjera u dobro i iskonsko lijepo. S takvim stanjem započinje život odvojenosti i polagano gašenje božanskog u čovjeku. Ljudi kojima se to dogodilo često dolaze do ovakvih zaključaka:

Da je Bog htio da budemo jagnjad, ne bi nas ubacio u čopor vukova. Da je htio da budemo neutralni, stvorio bi za nas neutralan ambijent, neutralnu planetu, neutralan svemir.⁴⁵

41 Prema priči američkih indijanaca, u čovjeku žive dva vuka koji se bore za prevlast – jedan je zao, bijesan, zavidan, pohlepan itd., drugi je dobar, predstavlja mir, ljubav, razumijevanje, suosjećanje – a pobjeđuje onaj vuk kojeg hranimo.

42 Isto – str. 135.

43 Isto – str. 143

44 Isto – str. 213

45 Isto – str. 225

No, ne razumiju da u svijetu koji je vječito dobar, vječito neutralan, napredak i evolucija duše nisu mogući. Kad bi sve bilo samo i isključivo dobro oko nas, mi ga ne bismo uopće bili svjesni. Zato je u ovoj točki u svemiru dobroti potrebna protuteža. Tome je tako upravo zato da bismo shvatili što je dobrota, da bismo za njom stremili. Uostalom, došlo bi do kolektivne stagnacije, bili bismo uljuljkani, pasivni i tromi do točke da nas baš nikad ništa barem malo ne pogurne. Ovako, dok oko nas postoje i *vukovi* i *ovce*, mi postajemo jači, baš kao što to postajemo i svaki put kad u nama dobro pobjedi zlo.

Bog živi u nama, i ne samo da živi u nama, nego mi jesmo On (kako zapravo nema razlike između Atmana i Brahmana). Čovjek je taj koji se sam otuđio od božanskog u sebi onda kad mu je draže postalo *imati* nego *biti*.

Kako bi nas Bog mogao napustiti kad je sve prožeto njime? Uključujući naravno i nas same. Naše unutarnje božansko cijelo vrijeme naše materijalne egzistencije čeka da se prepoznamo kao Ono. S time na umu ovakvi zaključci postaju smiješni:

Čime smo toliko uvrijedili Božansko biće? Zašto bi ono svijet koji je stvorio prepustio njemu samome i njegovoj nemoći da se od podnožja jednom zauvijek odlijepi i krene sa strašnim kamenom nepovratno ka vrhu?⁴⁶

Kako bi Bog mogao napustiti nas ili svijet kad on jest i mi i svijet? To da Boga nema među nama nije ništa drugo doli *maja* – vedantska učenja objašnjavaju *maju* uspoređujući ju s konopom za kojeg u mraku mislimo da je zmija. Pri tome je Atman konop, a priviđenje zmijske je *maja*. Ona je prisutna u obliku predstave (drame) sve dok ju spoznaja istine ne rasprši. Dokle god nije došlo do tog raspršivanja iluzija, ona će upravljati našim mislima i percepcijom, tjerajući nas da se do posljednjeg zemaljskog daha vrtimo u ovim iluzornim predstavama postavljenima pred naše zemaljske oči koje nas na cijeloj planeti okružuju.

Božansko u Vesni Parun od nje, naravno, unatoč svim njenim skepsama, nije odustalo. Pojavilo joj se u snu:

(...) - Ti si onaj isti Stvoritelj od maloprije!

- I jesam, i nisam isti. Sada sam u Tebi. U vama. Moj Beskraj ima bezbroj lica. I sva su ista.

(...)⁴⁷

46 Isto – str. 239

47 Isto – str. 242

Čak i nakon što su na desetak stranica vodili dijaloge prepune njene neposustale skepse, Vesna privodi kraju svoja poistočnjena mišljenja sljedećim:

Vrijeme je da se izusti naglas: ljubav je monstrum. Mračna biološka ljubav-spol i njoj komplementarna ljubav – iluzija. Klica duhovne neslobode. Crnomagijski korijen podčinjavanja čovjeka čovjeku. Mamljiv psihonarkotik. Slijepo emocionalno pojilo palog Anđela. Održava se na istim principima kao i društvo: na posesivnom pravu, prinudi i moći.⁴⁸

Treba i znati i htjeti dopustiti sebi unutarnju tišinu iz koje nam se javlja Atman. Dokle god nam je fokus na divljoj rijeci koju zovemo mislima, ne čujemo odgovore koje duša neprestano daje na sva naša pitanja. Zato istočnjaci stišavaju svoj um već tisućama godina. Iz tog su razloga ta znanja kod njih još živa i aktualna, dok su na primjer u slavenskom svijetu izgubljena u nekim pradavnim poganskim vremenima.

Iz dnevnčkih dijelova *Krvi* dade se naslutiti da je Vesnu Parun privlačilo nadnaravno i spiritualno. No, u njenom se pristupu spiritualnosti osjeti pripadanje onoj struji koja više traga za moći nego za znanjem. O tome ona i sama svjedoči: izjavom da si je dala napraviti Paracelsusov mač – „štoviše, po uputstvima iz jedne okultne knjige”⁴⁹ – za koji se, kažu, vežu određene moći (uključujući i četvora demona). A da bi se mogla pojmiti znanja istočnjačkih drevnih predaja, trebalo bi prvo odkameniti srce, potom zaboraviti na *imati*, te početi *biti*.

48 Isto – str. 255

49 Isto – str. 247

4. Vesna Krmpotić

Vesna Krmpotić započela je svoju spisateljsku karijeru u krugovaškom okruženju te se njihov utjecaj može donekle pratiti u njenoj prvoj zbirki: prevladava estetika ružnoće s teškim motivima, a pjesme su pretežno slobodnih stihova, rijetko su rimovane, no vrlo artističke.

Obuhvatiti cijelu *hrvatsku Indijku* u ovoj je vrsti rada nemoguće. Iz tog ću razloga nužno morati skratiti njeno predstavljanje na nekoliko reprezentativnih zbirki (od kojih je i jedna antološka). Iz istog sam razloga morala izostaviti esejičke, kao i one prozne tekstove – poput *Dijamantnog faraona*, biografije duše koja donosi staroegipatsku i indijsku mitologiju.

Vesna Krmpotić zaokružuje ovaj rad time što je i sama sastavila izbor iz poezije Tina Ujevića i Vesne Parun, što donosi njihovu bliskost na jednu dubokopovezanu duhovnu razinu.

Za početak pozabavit ću se njenom prvom pjesmom, „Izgubljeni biser”, usporedbom njene prve zbirke (*Poezija*), one prije negoli ju je obuzeo indijski duh, s izborom iz zbirki zajednički poznatih kao *Stoosmica*, kao i s nekim kasnijim lirskim ostvarenjima. Interpretacija koja slijedi je u potpunosti originalna.

Izgubljeni biser

„Jučer, još se srećom osmjehiv'o dan, / danas izgubih biser u travi. / I zalud mi ga je tražiti, znam. / Ali ja isto tako znam / da će sutra doći netko drugi / i naći moj biser, / dosnivati izgubljen san.”

Lepršava, jednostavna, a opet duboka i prodorna Vesnina jednostrofnica kao da ističe to da nikad ništa zapravo nije izgubljeno – vrati se u ovom ili onom obliku. Usto, daje se naslutiti i tračak vedantizma, slutnja jednote koja struji ispod lažnog ja kao apsolutna istina – tvoja radost je i moja.

U *Plamenu neupaljene svijeće* Vesna je i sama progovorila o svojoj prvoj pjesmi (napisala ju je, odnosno, kako je sama voljela reći, zapisala, sa svega jedanaest godina):

Nisam je dotjerivala, nisam nimalo u nju dirala, jer sam osjećala da je ne razumijem, i da stoga ne znam što bih i kako s njom. (...) O izgubljenom biseru nisam znala ništa: ni kako sam ga našla, ni kako sam ga izgubila – a ni kako je on mene našao. Kao da se netko drugi došaptavao s nekim trećim – a ja sam služila kao tipka ili spona. (...) Pjesma je zračila plemenitom rezignacijom kakva nikako ne može biti iskustvo jedanaestogodišnje djevojčice; zbunjivao me i doživljaj transfera za koji tada nisam bila sposobna, koji kao da je pripadao nekoj osobi zreloj i vidovitoj. (...) No znala sam nepogrešivo da je ta tuđinka vrednija od svih „domaćih” pjesama. I baš stoga sam se osjećala nelagodno pred njom: nisam se usudila da je bacim, jer nije bila moja, jer je bila povjerena mi vrijednost. (...) Bila sam poprilično bespomoćna pred njom i osjećala sam se malone upotrebljenom.⁵⁰

Zbirka *Poezija* sadrži svega 29 pjesama i prepuna je mračnih motiva koji bi se teško mogli povezati s kasnijom Vesnom. Na momente podsjeća i na Matoševu liriku. U pjesmama joj prevladavaju samoća, tuga, očaj, uništenost, a jedan od dominantnih motiva zbirke jest smrt, ubojstvo, pa čak i samoubojstvo:

„(...) o kralju samoubico, / o gospodaru, / moja tugo”⁵¹

„(...) ljepota je okrutna čarolija njihova, / a samoća jedina smrt. (...) / i plašljivo živim za zvijezde, / za zlatne, / za najljepšu ljudsku smrt.”⁵²

„Budi u meni, moj dragi, / posljednji odron cvijeća; / radost, što se ko ljubav / umrijeti sjeća / Budi moj grob u dolu (...) / Budi mi zemlja ko nebo, / gdje me oblaci plove; / i ljubav, kuda me ljubav / umrijeti zove.”⁵³

Potom, od motiva javlja se i nemoć, prisutna je u mnogim pjesmama, direktno ili indirektno:

„Ječim zazidan, otet i ponižen. / Nitko ne može k meni / i ne mogu nikome (...) / ne mogu se maknuti ni umrijeti.”⁵⁴

50 Krmpotić, V. (1988) *Plamen neupaljene svijeće*, Zagreb: SNL, str. 89.

51 Krmpotić, V. (1956) *Poezija*, Zagreb: DKH, str. 12.

52 Isto, iz pjesme „Bojim se bogova”, str. 13

53 Isto, iz pjesme „Sve”, str. 16.

54 Isto, iz pjesme „Glas prostora u kipu”, str. 10.

„(...) ja bih da se vratim; / ali ne mogu. / I onaj, koji me okovao / u bunu i nemoć, / sada
crpe moju patnju (...)”⁵⁵

Nadalje, često se pojavljuje i strah:

„Pokrij slabine svoje / i budi milostiv / U ova sušna doba / mom strahu.”⁵⁶

„Žao mi je izgubljenog straha, / propalog u zemlju među mrtve (...) / Sablast je to, što nas
muči / lošom jezom, / bez tajne i mraka za sanje.”⁵⁷

Pjesma *Bojim se bogova*⁵⁸, odiše upravo onako kako se naslućuje u naslovu:

„Bojim se bogova u perivoju / unutar mjesečine; (...) / O ako uđem, ako ih pogledam, /
napuštene gospodare, / bojim se, osvetit će se (...) / nehotice / i plašljivo živim za zvijezde
(...) / A bojim se bogova, bojim se, / mjesečinom, / tišinom, / i samom sobom.”

Spominje boga⁵⁹ (i bogove) u nekoliko pjesama, ali je on negiran ili je s njim u lošim
odnosima:

„Tebi se molim bože, / jer te nema. / Tebi, najiskrenije, / jer te nema. (...) / Tebi dugujem
vjeru u sebe, / tebi zahvaljujem / što te nema (...) / O bože, pomози mi, / ti jedini smiješ, / ti
jedini, / jer te nema.”⁶⁰

„(...) Ako me sada ne čuješ / ti bože, nikada ne ćeš. (...) / ne daj mi da te preživim, / ako si
bog. / Zato kad te izdam, / ubij me odmah i sasvim. / Budi jači od moje krvi, / budi crniji od
moje bune, / budi ko bog. (...) / Ako zapovijedaš mržnju, / ja ću te slijepo mrziti. / Ako si
sam bez ljubavi, / zovi i ja ću doći. / Ako mi koji od grijeha / potresa tvoju visinu / i tvoje
neljudsko srce, / reci da zgriješim. / Ako si bog.”⁶¹

Unatoč nerijetkoj teškoj noti, u pokojoj pjesmi zna izviriti onaj Vesnin (kozmički) glas:

„Tko me ponizio k rijeci, / mene, koja sam voda? / Tko mi je dao udes izvora i ušća? / Tko
mi je rekao smrt, / meni, koja sam beskrajna?”⁶²

55 Isto, iz pjesme „Glas vode u rijeci”, str. 11.

56 Isto

57 Isto, iz pjesme „Žalba na izvjesnost”, str. 35.

58 Isto, iz pjesme „Bojim se bogova”, str. 13.

59 Stavila sam malo početno slovo, jer ga tako i ona piše kroz zbirku

60 Isto, iz pjesme „Bože,” str. 22.

61 Isto, iz pjesme „Očajna molitva”, str. 36.

62 Isto, iz pjesme „Glas vode u rijeci”, str. 11.

„Noću moje oči izlaze iz mene, / kao rijeka iz svojega toka; / i vraćaju se put visokih gora, / put izvora/ do vratiju grada. / A u gradu, sve je ko i prije / stotinu godina, / kad su moje oči prvi puta / procvale u sjaju. (...) / Noću naše oči izlaze iz uza, / iz okova, iz kaveza i krletaka, / i bježe kao zvijeri i ko ptice / put oblaka / i visokih gora.“⁶³

„Gdje mene nema, počinje ledina / i obećana, rosna nesvijest. / Gdje mene nema, bog dane dariva; / i sve što ovdje ne tuguje, / tamo je u veselju. / O kako ću ući bez sebe, / da vjerujem svakome stablu / i da nijedna trava / ne sumnja na me? / Kako ću ući u raj, / a da se dan ne prolomi / i tišina ne uruši / u bezdan odsutnosti?“⁶⁴

„(...) Kiša ne razmišlja o bogu i duši / i ne pita tko sam, / već me blago pere, ko i sve druge. / Kao da sam ravna pticama u lišću / i od roda trava (...) / samo sam u kiši, što se podjednako, / malo nehajno i uvijek nježno, / raspoklanja svakom slučajniku.“⁶⁵

Prije negoli ju je obuzela Indija Vesnina je poezija bila kao raskoljena između tvrdog i hladnog materijalizma te slutnje beskonačnosti iza toga svega. Ta slutnja je prepoznatljiva još od nekih najranijih radova, iako u njima prevladava mračno, pesimistično, a na momente čak i ružno.

Motivi koji se javljaju u njenim kasnijim, indiziranim radovima sasvim su drugačiji. Uočljiva je svijest o Apsolutu, o jednoti s postojanjem, o vlastitom božanskom, dok su s druge strane otpali očajnički krici jedne senzibilne pjesničke duše u teškom vremenu.

Sljedeći je na redu za interpretaciju izbor iz *Stoosmica*, točnije knjige broj 21 i 22. Interesantno je prije svega spomenuti da je njena zbirka *108x108* najveća zbirka pjesama na svijetu. Taj je broj u hinduizmu i budizmu najsvetiji jer predstavlja ukupnost postojanja.

Kod zbirke je zanimljivo (a znala je to činiti i prije) to što se Vesna nije potpisala kao autor, već kao zapisničar, što u potpunosti odgovara načinu na koji je zbirka pisana, odnosno zapisana – na granici izlaska iz književnosti, odnosno ulaska u metafiziku, jer (skoro) svaki od tih malih fragmenata mogao bi biti i po jedna meditacija. I sama

63 Isto, iz pjesme „Zavičaj očiju“, str. 21.

64 Isto, iz pjesme „Gdje mene nema“, str. 26.

65 Isto, iz pjesme „Kiša iza smrti“, str. 28.

pjesnikinja govori o tom procesu zapisivanja, kako je započela:

(...) igrajući se i gotovo nehotice, zapisivati nešto što sam nazvala „porukama”, mada se uistinu nisam usudila da ih tako nazivam bez navodnih znakova. Nisam obraćala na njih naročitu pažnju; ali kako su dani prolazili „poruke” su nadirale sve gušće i bivale mi sve zanimljivije... Pisala sam ih hitro, ne znajući što ću napisati, i najčešće bez ikakva dotjerivanja.⁶⁶

Djelo kao takvo posvećeno je Autoru – Apsolutu, koji je vodio njeno pero po papiru, i doista, u nemalom broju slučajeva pjesme kao da se obraćaju prvo njoj, pa onda tek čitatelju:

„Gledao sam gdje se dvije proročice bore u tebi za / prevlast. / Bila si zbunjena, jer su obje izgledale prave. / Ni u jednom času nisi pomislila / da svoju vjeru, umjesto njima, predaš Meni.”⁶⁷

„Moje se Ime na svakom jeziku drugačije zove. / Ja bi htio da ga izgovorite bez jezika. / Tada ne bi bilo zbunjenosti oko prijevoda.”⁶⁸

„Ne podcjenjuj svoju molitvu bez riječi, / svoju molitvu bez misli, / svoju molitvu, / koja je klečanje srca pred beskrajnim Bogom. / Spusti cijelo svoje biće na koljena. / Bog zna što će uslišati / od nekazanoga, nezaiskanoga, nepomišljenoga.”⁶⁹

Kroz cijeli ciklus riječ Bog pisana je velikim slovom, za razliku od *Poezije*, gdje ga bez iznimke piše malim.

Vesnini Bog, univerzalni je Bog ljubavi prihvatljiv svim ljudima, ali on je istodobno nepopustljiv i milostiv, bezobličan i u tijela obučen, odaziva se na ime Isus Krist, Jahve, Višnu, Krišna... :

O Agni, ti se meni zoveš Jahve.

Ahura, Tebe zovem Alah i Elohim.

Višnu, Ti si mi Ptah, Ti si Adonai.

Isa, Isuse, Tvoje ime sja u svim imenima.

66 Benčić Rimay (2002) *Reci mi kakav ti je svijet, reći ću ti kakav si pjesnik*, Zagreb: Tipex, str. 33.

67 Krmpotić, V. (2001) *Stotinu i osam*, knjiga 21, Zagreb: DHK, iz pjesme „Gledao sam”, str. 12.

68 Isto, iz pjesme „Moje se Ime”, str. 12.

69 Isto, iz pjesme „Ne potcjenjuj svoju molitvu”, str. 13.

Ali najčešće Te, Oče moj,

Zovem Sathya Sai. („O Agni, ti se meni zoveš Jahve”, knjiga 17)⁷⁰

Što se tiče atmosfere djela, onom početnom pesimizmu ovdje nema ni traga. Zapravo, za atmosferu kao takvu može se jedino reći da je proročka – nema standardnih, uobičajenih emocija, osim možda smirenosti, uzemljenosti, pa i kozmičke hladnoće, odnosno božanskih uputa:

„Ja nisam argument tebi protiv drugih. / Ja sam argument tebi za druge. / O Meni se ne raspravlja, Mene se živi. / Dokazivati Me, / jednako je promašajno, kao i pobijati Me.”⁷¹

„Nekome ću reći: Stani! / Nekome ću reći: Kreni! / Nekoga ću naseliti, nekoga iseliti. / Ne pitajte ništa – i dano i oduzeto primite kao dar, / i kuću i drum primite kao dom.”⁷²

„Nikada nije bilo, niti će ikada biti, / ovo što jest. / Ne zato što ono neponovljivo jest, / već zato, što ga nema tko ponoviti: / zato što nije bilo, niti će biti ničega / izvan onoga što jest.”⁷³

„Jasmini i ruže, dalje i kale, ljiljani i kane – svi mirisi / imena, sva obličja boja, samo jedno su, i isto: cvijet. / Ja sam cvijet, a vi ste ljiljani i kale, jasmini i ruže, dalje i kane.”⁷⁴

No, nije baš svako lirsko ostvarenje diktirano. Ponekad progovori i Vesna:

„Zar Ti ništa ne znače moje suze, Gospode, i suze / tolikih? Odvedi nas na to mjesto odakle se vidi taj- / ni dogovor onih, koji plaču, s onima, koji gro- / hoću, da vidimo zašto smo pristali, ako smo pri - / stali, da ljudsku prašinu uzvitla vjetar bezumlja. / Da vidimo kakav je to razlog zbog kojeg smo / pristali – ako smo pristali. / Da vidimo je li se razlog možda oteo dobru, i / ostavio ga sama, gola, bez igdje ikoga? (...)”⁷⁵

Također, nisu baš sve poruke koje je Vesna primila u potpunosti indizirane:

„Moja je milost u tomu što sam zapečatio sve otrovne / česme, dao vam u ruke Mojsijev štap, i poslao / vas u pustinju. / Moja milost u vašoj je žeđi, i u vašoj nemoći da je / ičim utažite, osim bistrom vodom iz pustinjske / stijene. / Moja je milost naoko nemilosna.”⁷⁶

70 Šutalo, G. (2007) „108 latica ljubavi”, *Republika* 4, 106-109.

71 Krmpotić, V. (2001) *Stotinu i osam*, knjiga 21, Zagreb: DHK, iz pjesme Ja nisam argument, str. 15.

72 Isto, iz pjesme „Nekome ću reći”, str. 20.

73 Isto, iz pjesme „Nikada nije bilo”, str. 20.

74 Isto, iz pjesme „Jasmini i ruže”, str. 25.

75 Isto, iz pjesme „Zar Ti ništa ne znače”, str. 14.

76 Isto, iz pjesme „Moja milost”, str. 18.

„U crkvama Me za tebe nije bilo, i mislila si / da si bezbožnica. Nisi primijetila koliko Me je / bilo u pjesmama, u čežnji za daljinom, u žudnji / za ljubavlju. / Sad, kada to znaš, vrati se u crkvu: čekam te, ko / nadahnuće svoju pjesmu.“⁷⁷

„Bježala si od bola, od križa od raspeća. Nisi vjerovala / rassetomu Bogu. Nisi vjerovala da Bog može / patiti. Patnju si smatrala nesavršenstvom, U Bogu / si tražila radost, koja je savršena. / Ali zar ne znaš da Me tvoje misli razapinju, tvoje / sumnje i strahovi da Me bičuju? Zar ne znaš da / je bol Mojega raspeća tvoj neosviješten život? / Tvoj život bez Mene?“⁷⁸

Vesnina je Autor na nekoliko mjesta vrlo kritičan prema Crkvi:

„Crkveni će tornji k zemlji glave pognuti, / kao uveli labudovi. / Odsad neću primati pjev ni molitve / pred Svojim rassetim likom; / jer raspinjete Me svakog dana iznova, / pa zašto onda pred raspelom klečite i plačete? / Odsad primam samo krik čistog srca, / što ne ište svjetlost za sebe, / već je prosipa po drugima.“⁷⁹

„Oh, zar sam vas tomu učio, / vi, što oko križa pijano kolo plešete? / Križ slavite, a Rassetoga kamenjem gađate. / Ovo je bila posljednja prigoda da naučite / koga ste trebali slaviti pognute glave / i uspravna srca. / Od vas ću očistiti zemlju, ni gnoj da joj ne bude- / te, / jer za plodnost novoga rasta / ima dovoljno suza i krvi nevinih.“⁸⁰

Ali ne samo prema Crkvi:

„Više ne mogu podnositi plač matere vaše, zemlje. / Od suza obnevidjeljoj, putanja joj izmiče ispod nogu, / te zaboravlja kako se pleše oko sunca. / Ona zbog vas posrće, / njena se utroba sa svakim od vas kida, / jer ona svoj porod voli nepodijeljenom ljubavlju / Zbog nje ću zaustaviti kotač dana i noći, / i vratiti ga tamo, / gdje još svi u njezinu krilu sjedite nasmiješeni. / A vi nećete ni primijetiti što radim. / Pružam va još jednu prigodu da obradujete svoju / majku. / Ako je opet ucivilite, / kotač ću u prazninu zavlatati, / prazninu ću suzama matere vaše spaliti.“⁸¹

„Ljudi hodaju ulicama, uvijeni u celofane, u plastične / vrećice, u tekuće staklo. Rukuju se iz svojih skafandera, / i govore jedni drugima jezikom paravana. / Ulicom hodaju kapsule, a ljudi im služe kao pokriće.“⁸²

77 Isto, iz pjesme „U crkvama“, str. 40.

78 Isto, iz pjesme „Bježala si“, str. 41.

79 Krmpotić, V (2001) *Stotinu i osam*, knjiga 22, Zagreb: DHK, iz pjesme Crkveni će tornji, str 74.

80 Isto, iz pjesme „Oh zar sam vas tomu učio“, str. 75.

81 Isto, iz pjesme „Više ne mogu podnositi“, str. 78.

82 Isto, iz pjesme „Ljudi hodaju“, str. 80.

U 108 knjiga pjesama Vesna zapisuje i svjedoči praiskonsku Jednotu. Pozivajući se na nju, Vesnine pjesme „teku” poput mirnih rijeka, ispunjene znanjem svoga Izvora koji ih šalje „u svijet”, svjestan njihove dragocjenosti, drevnosti i vječnosti.⁸³

108x108 svakako nisu uobičajena poezija pa se knjizi i ne može pristupiti klasičnom pjesničkom analizom. Djelo je kozmičkog karaktera i daje uvide i upozorenja čovječanstvu, kao i upute kako se približiti božanskom u sebi. Iz tog sam razloga odabrala za analizu i njenu antologiju *Plamen neupaljene svijeće* (koja sadrži izbor iz nekolicine njenih zbirki nastalih između 1970. i 1987. godine), iz koje ću probati najupečatljivija indizirana lirska ostvarenja.

Prvo koje se takvo javlja jest „Igra skrivača”, u kojoj se pjesnikinja obraća rosnome Krišni:

„Da li sam Ti bila drug / u strijeljanju, rosni Krišna? / Da li je Tvoja meta višnja / i moj zalog, cilj i dug? / Da li sam Ti bila drug / u hrvanju, rosni Krišna? / Mojih ožiljaka trista / sjećaju me Tvoga stiska. / Da li sam Ti bila drug / u sjetvama, rosni Krišna? / Ti si kiša, ja kap kišna, / Ti oranje, a ja plug. / Da li sam ti bila drug / u kockanju, rosni Krišna? / Tko god baca Ti dobivaš, / od sjevera do na jug. (...) / Bila sam više nego drug / kroz sve maske i skrivače. / Jer moje srce, zadan krug / za pogotkom još uvijek plače.”⁸⁴

Kao što se vidi iz priloženog, ovdje se baš radi o poeziji – stihovi su ritmični, rimovani, ne nose na sebi težinu poput onih iz prve zbirke i ne radi se o kozmičkim diktatima, već o lirski opjevanoj povezanosti s Krišnom.

Od opipljivih indijskih motiva javlja se i soma⁸⁵:

„Soma, o haoma, / siđi s visoravni do kuhinja tavnih / moga doma. / Da s žgancima te sravnim, / da te smiješam u gulaš neslavni; / eliksiru iz eona drevnih, / nek pojedu te, ne znajući što jedu, / ko začim svakodnevnim. / Prokapaj iz Veda, iz vidovničkih stanja, / do dna lonca gdje nam vrije kaša; / i gledaj nam kroz prste, jer kuća je naša / duha zlog kuhanja / i neoprana čaša. / Soma, o haoma, / ti gozbo nadnaravnih, / ti pijanstvo maga i pjesnika davnih, / padni na naše duše,

83 Šutalo, G. (2007) „108 latica ljubavi”, *Republika* 4, 109.

84 Krmpotić, V. (1988) *Plamen neupaljene svijeće*, Zagreb: SNL, str. 33.

85 Ritualno piće praindoeuropske kulture, posvećena joj je cijela deveta knjiga *Rg Vede*, ne zna se točno o kojoj je biljci riječ, ali se vjeruje da je halucinogenih svojstava (neke teorije upućuju na gljivu muharu, svetu gljivu starih slavenskih šamana).

smušene i trome, / da nanjuše vlagu usred suše, / da vide gdje nebom visoravni / plovi mjesec
mistične arome.”⁸⁶

Dalje se u antološkoj zbirci indijski motivi javljaju kao metafizičke i filozofske ideje:

„Odakle idu visina, širina, daljina? / Iz okrugle zjene idu, iz njenih dubina. / Odakle gorsko i
slatko, dugačko, kratko? / Iz okruglog prozora idu, do dvobojnog / stakla. / Odakle ide zračno,
prozračno, mračno? / Iz blistave zjene ide, iz oka plačnog. / Odatle ide osvit, podne i suton. / I
svijet oka je kamen spreman na uton / onoga časa kad zatvorim vjeđe i kapke, / i otvorim čašku
vida, taj cvijet bez stapke.”⁸⁷

Ovom nam pjesmom Vesna poručuje da naši automatizirani doživljaji svijeta i njegove stvarnosti nisu ništa doli produkti naših osjetila – ono što oko vidi, ono što nepce osjeća. U posljednjih par stihova upućuje na to da cijela stvarnost zapravo izvire iz nas samih, u onom trenu kad nismo zalijepljeni za objekte koji nas okružuju, već kad zatvorimo oči i prepustimo se unutarnjoj tišini.

Pjesma „Trenutak je...” divna je za takvu vrstu analize:

„Požar je na vrhovima, / pepeo u dolinama. / Svi su puti načas stali, / kao da je cilj pred nama. //
Nas dvoje, troje, ili jedno, / stiglo je sa raznih strana. / Kroz tišinu i kroz tminu, / s tabanima u
ranama. // Što vidjesmo, to vidjesmo. / To je sve, i više nema. / Ali ono što vidjesmo / smrt nam,
ili život sprema. // Svi oblaci su načas stali, / svi mlinovi, svaka klepka, / dok srce naše kleči
samo, / svoj veliki kucaj čeka. // Trenutak je da neznanac / što kroz naše oči gleda / kaže što se
otud vidi / u zrcalima nedogleda. // Čas uzeti je samo jedno: / to što jesmo, dušo bliska. / U
viđenom prepoznati je, / ili svjetlost ili ništa.”⁸⁸

Onda kad „puti načas stanu”, kad se „oblaci i mlinovi zaustave”, trenutak je vječnosti u kojem na površinu, iz dubina našega bića, ispliva božanska svijest – radi se o stajanju koje je ujedno i svekretanje. Ljudi sa svih strana, raznoraznim tehnikama, raznoraznim putevima dolaze do istog izvora – ranjenih tabana, jer ti putevi su dugi i nisu lagani. Ono što se na krajnjem odredištu *vidi*, Apsolut je od kojeg dalje nema, a to ujedno predstavlja smrt lažnog ja, kao i početak jednog novog, potpunog života. Većini je ljudi unutarnje sveznajuće božansko nepoznato, zbog čega ga pjesnikinja i

86 Isto, iz pjesme „Soma, o haoma”, str. 35.

87 Isto, iz pjesme „Odatle”, str. 59.

88 Isto, iz pjesme „Trenutak je”, str. 96/97.

naziva neznancem, ali taj nam je neznanac ispod površine itekako znan, On koji je i sve i ništa.

„Pjesma o postojanju” na bogat i šaren način pjeva upravo o kreiranju života te se čini kao da ju pjeva sam Brahma⁸⁹:

„Ničeg nije bilo prije mog zadatka. / Povijest, piramide, listopadnost bilja, / sve je to utrobna i paučinasta zbilja, / koju sučem iz vlastitog zatka. // Od ovog časa svaki čas je satkan; / izduljen u zamku, u mrežolik svemir. / I ja se hvatam u ljepljiv i srebrnast nemir, / koji sučem iz vlastitog zatka. // Iskra praotaca i budući vrcaj / od kremenca su sadašnjega trena. / Iskustvo rase, uspomene gena, / sve je ovdašnjica samoukog srca. // Nikog nije bilo, ni mudrih ni ludih. / Ništa se nije moglo ni ne moglo. / I čuđenje je svijeta iznemoglo / pred stvoriteljem što u meni rudi.”⁹⁰

Paučinasta zbilja koju je Brahma stvorio *u utrobi* nematerijalnog svemira drži utjelovljene duše prilijepljene, baš poput paukove mreže, prvenstveno za tu izvanjsku stvarnost. Izvući se može, ali je potrebno mnogo koprcanja. Čak se i sam Brahma zaljepljuje u vlastitu kreaciju (on je jedini iz Trojstva koji je smrtan, životnoga vijeka od stotinu svojih godina⁹¹), jer je, prema vedskim tekstovima, velika većina duša rođenih u materiji došle su upravo od njega.

Nadalje, Vesna pjeva i direktno o Jednoti:

„Čuda luda i mnoga / skobismo idući zemljom. / Ono Jedno, da I jednom? / Samo Jedno, bez dvoga. // Ludili smo u krugu, / zvijezde, atomi, doba. / I bušeć se, vlačili dugu / nit svog bića, do groba, // i dalje, i preko groba, / i više, dublje od toga: / niskali smo na sebe / slogove beskrajnog Boga. // Što ima na zemlji, pod zemljom, / čuda su luda i mnoga. / A Ono Jedno je jednom / za svagda, veće od dvoga.”⁹²

Prijašnja je pjesma, moglo bi se reći, bila iz Brahmine perspektive, dok je ova posljednja kao iz perspektive kreiranoga: iz Jednoga je izišlo sve i svi (prividno) drugi – drugi po tome jer *stoje* na različitim točkama u vremenu i prostoru pa ih ovako odoka ne poistovjećujemo sa Sobom. Zvijezde, atomi, vrijeme kao takvo, svi su/smo se *kuhali u istom loncu* dok nije došao moment nicanja iz Jednoga, iz Brahmana.

89 U Šiva-Višnu-Brahma trojstvu, potonji je kreator materijalnog svemira

90 Isto, iz pjesme „Pjesma o postojanju”, str. 117.

91 Stotinu Brahminih godina je 311.040 milijardi ljudskih godina. Prema vedskim tekstovima, naš trenutni Brahma ima 51 godinu.

92 Isto, iz pjesme „Ono jedno”, str. 177.

Uistinu se lijepo može pratiti promjena koju je Vesna Krmpotić doživjela na poetskom planu od otkrića Indije. S prvom je zbirkom, koja je bez sumnje kvalitetna, bila zalijepljena za *maju*, za odvojenost od Izvora. Postojalo je i u tom periodu nagovještaja, ali oni su ostali samo na tome. Prevladavala je egzistencijalna težina, strah, mrak i nelagode raznih oblika. S otkrićem Indije otkrila je sebe (odnosno Sebe), spojila se na kozmički um koji joj je nerijetko i diktirao tekstove, vodeći je izvan lirike u metafizičke spoznajne tekstove suptilnih i najviših istina. Tako nam je iznjedrila *Stoosmicu*, nad čijim se svakim komadićkom čovjek može zaustaviti, osjetiti i proživjeti ono što je Autor htio reći. Drugi su joj lirski tekstovi također često vođeni božanskim nadahnućem, no mnogo više spadaju u područje poezije – sadrže pjesničke slike, usporedbe, ritmičnost i rime, dok je *108x108* estetizirano proročanstvo, koje se ne odnosi samo na budućnost, već na sjevremenost.

5. Zaključak

Rezultati istraživanja su vrlo interesantni – dva uspješna shvaćanja indijske filozofije i jedan neuspjao.

Kod Tina imamo zanimljive pristupe tematici: publicističku i umjetničku. On je u svojim esejima uspješno obuhvatio ogromnu količinu što povijesnih činjenica, što filozofskih i metafizičkih, te je time dao jedan od najvrjednijih pregleda indijske (i istočnjačke općenito) misli na ovim prostorima.

Kod poezije je uglavnom uvijek refleksivan, a pjesnički svjetovi koje nam je prenio u ovom skromnom odabiru vrve, u većoj ili manjoj mjeri, upanišadskim, brahmanističkim i ostalim idejama o jednosti svega postojećega. Stihovi su mu, unatoč tomu što barataju najvećim životnim tajnama, izrazito umjetnički i stilski dotjerani do savršenstva.

Indizirani je Tin svakako tema koja zaslužuje veću znanstvenu pozornost.

Vesna Parun stigla je do pola puta. Njeno joj je unutarnje ljudsko ipak uspješno nadglasati unutarnje božansko. *Krv svjedoka i cvijet*, neprestanom uporabom pretjerano nakićenog pjesničkog glasa, tome svjedoči od prve do posljednje stranice. Sićušni momenti shvaćanja Tagorea i njegove *Sadhane* nisu ni mogli kod nje pasti na plodno tlo, jer u njoj svo vrijeme vrišti sumnja. A sumnjala je jer nije ni pokušala u praksi odbaciti ono negativno što ju je cijelo vrijeme držalo zalijepljenu na samome dnu. Duhovne se prakse zato i zovu prakse, jer je nužno primjenjivanje da bi se postigli neki konkretni rezultati. Usto, pjesničke slike koje koristi u svome radu dokazuju da se njena životna percepcija bazira na jadu i nemoći ljudske egzistencije. Ne polazi od kozmičke ljubavi, kako to čini ostalo dvoje pjesnika, jer kozmičku ljubav ne razumije. No nije mogla, kako kaže – „zanijekati sebe” – pa je ostala do kraja odana svom unutarnjem mraku.

Vesna Krmpotić je pak poseban slučaj. Nju je indijski duh u potpunosti obuzeo. Njeno se indijsko hodočašćenje zaista može kvalitetno popratiti od početka do kraja, jer ona Vesna koja se javlja u svojoj prvoj zbirci svjetlosnim je godinama daleko od one kasnije – pjesnikinje-proročice. Prva zbirka, *Poezija*, maleno, ali nimalo lako djelo, vrvi mračnim motivima: strahom, samoćom i tugom, smrti (pa i samoubojstvom), sveopćim pesimizmom, sumnjom u boga (kako ga tamo zapisuje)... Kasnija je Vesna

preobrazila te emocije božanskom inspiracijom u božanske nagovještaje, više ili manje u pjesničkom izrazu. Divno je usporediti kozmičku hladnoću i proročki ton *Stoosmica* s lepršavim i savršeno artiziranim drugim lirskim uradcima iz antologijskog *Plamena neupaljene svijeće*. Kao da su ove prve doista djelo nekog svevišnjeg Autora, dok je u drugim zbirkama On i dalje prisutan, ali joj ostavlja više prostora za pjesničko manevriranje.

6. Popis literature

Knjige

1. Benčić Rimay, T. (2002) *Reci mi kakav ti je svijet, reći ću ti kakav si pjesnik*, Zagreb: Tipex.
2. Krmpotić, V. (1988) *Plamen neupaljene svijeće*, Zagreb: SNL.
3. Krmpotić, V. (1956) *Poezija*, Zagreb: DHK.
4. Krmpotić, V. (2001) *Stotinu i osam*, knjige 21 i 22, Zagreb: DHK.
5. Krmpotić, V. (2006) *108x108*, Zagreb: Profil international.
6. Parun, V. (1989) *Krv svjedoka i cvijet*, Zagreb: Mladost.
7. Ujević, T. (1979) *Odabrana djela Tina Ujevića (sv. 2)*, Glavni urednik Andrić, M, Zagreb: August Cesarec.
8. Ujević, T. (1979) *Odabrana djela Tina Ujevića (sv. 1)*, Glavni urednici Andrić, M, Vojvodić, R., Zagreb: August Cesarec.
9. Ujević, T. (1963) *Sabrana djela (sv. XI)*, Glavni urednik Tadijanović, D.. Zagreb: Znanje.
10. Vujičić, A. (ur.) (2005) *Enciklopedija: opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, „Samsara”, svezak 17, Zagreb: Pro Leksis i Večernji list.

Članci

1. Čičak-Chand, R. (1980-81) „Tin Ujević, Zapisi o Indiji”, *Croatica* 11/12: 12-24.
2. Flego, G. (1973) „Temeljne misli glavnih Upanišada”: *Praxis – Jugoslavensko izdanje* 03/04: 427-446.
3. Katičić, R. (1968) „Indija u staroj hrvatskoj i srpskoj književnosti”, *Kolo* 8/9: 223-239.

Mrežni izvori

1. Hindu website (2020) „Agni”, <<http://www.hinduwebsite.com/hinduism/concepts/agni>>. Pristupljeno 13. kolovoza 2020.
2. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2020) „Ujević, Tin” <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63048>>. Pristupljeno 13. kolovoza 2020.

7. Sažetak

U radu se obrađuje tema indijskih motiva i misli kod troje velikana hrvatske književnosti – Tina Ujevića, Vesne Parun i Vesne Krmpotić. Kroz njihovu se odabranu literaturu prati kako su shvaćali i nosili se s tim drevnim znanjima. Cilja rada jest prikazati kako je Indija kao ideja formirala, odnosno utjecala na njihovo stvaralaštvo. Istraživanjem se utvrdilo kako imamo dvije uspjele integracije indijskih učenja i jednu neuspjelu:

Tin Ujević je u svojim esejima obuhvatio nemalu količinu građe, upoznajući čitatelja s onim najvažnijim ličnostima, filozofijama, povjesnim pregledima Indijskog potkontinenta; dok je u poeziji on zapravo uvijek mistik, s većom ili manjom dozom indijske filozofije, odnosno motiva.

Vesna Parun sa svojim autobiografskim djelom *Krv svjedoka i cvijet*, osim uobičajenih memoarskih momenata, donosi i pokušaj shvaćanja Tagoreove *Sadhane*, s kojom je nerijetko u svađi.

Vesna Krmpotić je zapravo jedinstveno čudo u našoj književnosti, jer je kroz nju u potpunosti strujio indijski Duh. Od mračne pjesnikinje nemalo na tragu svoga vremena preobrazila se u Pjesnikinju koja svojim (i Autorovim) djelima razbija iluziju pojavnog svijeta.

Ključne riječi:

Tin Ujević, Vesna Krmpotić, Vesna Parun, književnost, poezija, proza, Indija

8. Summary

This paper deals with the topic of Indian motives and thoughts in three great Croatian poets – Tin Ujević, Vesna Parun and Vesna Krmpotić. Through a selection of their work I observe how they understood and dealt with this ancient knowledge. The aim of the paper is to show how India as an idea formed and influenced their creativity. Research has shown that we have two successful integrations of Indian teachings and a failed one.

In his essays Tin Ujević included a considerable amount of material, acquainting the reader with the most important personalities, philosophies, historical reviews of the Indian subcontinent, while in his poetry he is in fact always a mystic, with a greater or lesser dose of Indian philosophy, or motifs.

Vesna Parun, with her autobiographical work *Krv svjedoka i cvijet*, in addition to the usual memoirs brings an attempt to understand Tagore's *Sadhana*, with whom she is often in conflict.

Vesna Krmpotić is actually a unique miracle in our literature, because the Indian Spirit flowed through her completely. From a dark poet affected by the poetics of her times, she was transformed into a Poet who, with her (and the Author's) works, breaks the illusion of the phenomenal world.

Key words:

Tin Ujević, Vesna Krmpotić, Vesna Parun, literature, poetry, prose, India